

ОБРАЗЪТ НА ПРОСТРАНСТВОТО КАТО ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОБЛЕМ В ГЕОПОЛИТИКАТА: ОПИТ ЗА КОНСТРУКТИВНА КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ

*Вилиян Кръстев*¹

DOI: <https://doi.org/10.35101/prg-2020.1-2.2>

Статията разглежда проблема, свързан с образното възприятие на географското пространство в геополитиката. За целта е проследена еволюцията в геополитическото отношение към пространството от обективно към субективно с извеждане на водещата роля на постструктурализма като методологична оптика в постмодерната геополитика. Засегнати са атрибутите, изграждащи формирането на геополитическия образ на пространството: геополитическа идентификация и идентичност; геополитически дискурс, образи-архетипи. Разработен е системно-репрезентативен модел на изследване на геополитическия образ на пространството, с който се засвидетелства конструктивната концептуализация, заложена като идея в статията. Моделът синтезира основни детайли, формиращи геополитическото виждане на пространството, които се проектират върху геополитическия му образ в подчинена зависимост.

Ключови думи: относително пространство, постструктурализъм, идентичност, геополитически образ, критична геополитика

THE IMAGE OF THE SPACE AS A RESEARCH PROBLEM IN GEOPOLITICS: AN ATTEMPT OF CONSTRUCTIVE CONCEPTUALIZATION

Viliyan Krastev

Abstract: The article deals with a problem linked to the figurative perception of the geographic space in geopolitics. For the purpose has been tracked the evolution of the geopolitical attitude toward space from objective to subjective with tracing leading role of post-structuralism as a key methodology in the postmodern geopolitics. Affected are the attributes that make up the formation of the geopolitical image of the space: geopolitical identification and identity; geopolitical discourse; archetypes. There is provided a system-

¹ Икономически университет – Варна; viliank@ue-varna.bg

representative model of geopolitical image of the space, which testifies to the constructive conceptualization, implied as an idea in the article. The model synthesizes main details, forming the geopolitical vision of the space, which are projected onto its geopolitical image in subordinate dependence. With this model, we defend the idea of launching a constructive algorithm that adequately structures the process of forming a geopolitical image of space. It could meet the contemporary needs to systematize empirical knowledge of the subject in order to obtain more accurate, given the subjectivized results of the matter.

Keywords: relative space, post-structuralism, identity, geopolitical image, critical geopolitics

ВЪВЕДЕНИЕ

Геополитиката, разглеждана като научна област, идейно течение или практическа дейност (геостратегия), е неразривно свързана с категорията *пространство* (в неговото географско измерение). Посредством пространството геополитиката изразява предметната си същност и оперира в идеографичния и аналитичния дискурс (Massi, 1986; Göney, 1993; Lacoste, 1993; Колосов, Мироненко, 2002; Agnew, 2003; Замятин, 2004; Jean, 2007; Дугин, 2011). Отношението на геополитиката към пространството е изначално обусловено от стремеж към търсене и усъвършенстване на механизми за неговото овладяване и управление. Присъщите за определени исторически периоди модели на социална организация и използвани технологични средства упражняват мащабно влияние върху поведението на геополитическите субекти (държави, коалиции, етнически и икономически райони, стопански субекти, различен тип организации и др.) в процеса на боравене с пространството. През последните малко повече от три десетилетия набиращите все по-голяма скорост потребности на т.нар. *мрежово общество* (Castells, 1996), в което обменът на информация диктува политическите настроения и намерения, налагат нов способ за геополитическа „употреба“ на географското пространство.

В резултат на постоянно отлагачите се върху пространството исторически процеси геополитиката в аналитичния дискурс оперира все повече с осмислените представи за него. Представляващи функция на общественото съзнание, представите за пространството кристализират образи, които го „кодифицират“, произвеждайки усещания за неговото място и роля в обществените процеси. С концентрация на определен психологически заряд образите за пространството участват като надеждни атрибути в съвременното геополитическо взаимодействие. Силата и мащабът на тяхното проявление засяга потенциала на геополитическите субекти за преимуществено използване на непреки действия (посредством информационни и културни механизми), както и в стремеж към акумулиране на т.нар. *мека сила* (Nye, 2004). Изхождайки от подобна постановка на проблема, цел на разработката е изясняване геополитическата функционалност и значение на образната атрибутика, характеризираща пространството, с предложение за конструктивен модел на системно-репрезентативното ѝ изследване.

ОТ АБСОЛЮТНО КЪМ ОТНОСИТЕЛНО ПРОСТРАНСТВО В ГЕОПОЛИТИКАТА

Традиционното (от периода на модернизма) схоластично разбиране за същността на географското пространство го представя като обективно структурирано и ясно определено върху земната повърхност. Конкретизирането на неговото естество е подчинено на структуралистичния подход посредством конвенционална интерпретация на изграждащите го елементи: граници, конфигурация, разчленение, географско положение; ентропия и еластичност от гледна точка на вътрешната му нееднородност. Разглеждано в структурна рамка обективното пространство се окачествява като *многомерно* (Turco, 2000) или *абсолютно* (Окунев, 2018). Такова пространство е подчинено на хоризонтални връзки между геоторията (пространството в неговата земна, подземна и надземна съставляващи) и обществото, подчертаващи неговото „материално овеществяване“ (Turco, 2000: 12).

Оперирането с абсолютното пространство е характерно за класическата и частично за посткласическата (ревизионистка, модерна) геополитика. През призмата на структурализма пространството е подвластно на закономерности от рационална гледна точка, а в зависимост от географските координати е определяемо спрямо посоките на света, както и спрямо Световния океан – приморско или континентално. Абсолютното пространство намира реално въплъщение в разработване на геополитически теории за проектиране на държавната мощ („органичната теория за държавата“ на Ф. Ратцел) и концепции, структуриращи геOVERСУМА, със силно опростяване на географската реалност („морското могъщество“ на А. Маън; „хартленда“ на Х. Макиндер; „панрегионализма“ на К. Хаусхофер; „хартленд–римленд“ на Н. Спайкмън). С използване на географски карти като основно средство на геополитическа интерпретация (Parker, 1998) пространството в тези концепции се характеризира със свойства, изразяващи го в структуралистичен профил. Физическите му белези се подсилват от догматиката на географския детерминизъм, която обуславя взаимодействието между география и политика в затворена органична структура, подчинена на пространствена нормативна константа: телурокрация – таласокрация; континентализъм – атлантизъм; изток – запад; север – юг. Подобен род пространство се окачествява като „семантично затворено“ и „еднозначно“ в геополитическата му идентификация, дефинирано като „евклидово, картезианско, равно, хомогенно, подчинено на законите на физиката на Нютон“ (Ó Tuathail, 1996: 3–4). Картезианската логика в това отношение разглежда пространството като „външно за субекта“ (Ó Tuathail, 1996: 98), изследвайки го в релация на структуриращите го елементи.

Абсолютното пространство съхранява водещи позиции и в геополитиката на идеологическия и икономическия дискурс от периода на Студената война. За разлика обаче от класическият, в посткласическия период структурното измерение на геополитическия потенциал на пространството се пренасочва от природните към обществените фактори: икономика, култура, демография, транспорт, технологични и информационни ресурси. Екстраполацията на тяхното влияние върху пространствена основа създава по-сложни ситуации на съперничество и

зависимости, които значително разширяват предметния и проблемния диапазон на геополитиката. В общи линии трендът, подчинен на структурализма в разбирането на пространството, е характерен и за т.нар. *радикално течение* в геополитическата мисъл (под влияние идеите на Ив Лакост и кръга „Hérodote”) с тази разлика, че се отдава преимуществен превес на изразяващите го регионални и локални геополитически системи (Бъчваров, 1999).

От втората половина на ХХ в., с нарастване на мобилността на хората и повсеместното разпространение на технологиите в комуникационната и информационната сфера, започва бавно да се променя отношението към географското пространство, като същевременно се наблюдава перманентна криза в структуралистичната му интерпретация. Характерните за абсолютното пространство връзки от системно-структурен порядък, се заменят от доминирането на исторически и социални контексти, означаващи пространството (Vallega, 2003). Структурализмът, основаващ се върху изследване на пространството като комплекс от материални форми, постепенно отстъпва на постструктурализма. Последният се опира върху възприятия за пространството, които се променят в зависимост от социалната практика (Harvey, 1989; Soja, 1990).

Като научен подход постструктурализмът е ориентиран към разкриване на съвкупността от знаци на ландшафтната действителност, изграждащи пространството, които се тълкуват нееднозначно в своето значение. Като такива в геополитиката се установяват измеренията на представите за пространството: силно или слабо; сигурно или несигурно; близко или далечно; централно или периферно; изконно, родствено, чуждо, неутрално и др. Подобни субективни признаци превръщат пространството във форма на ментална конструкция, което е причина за окачествяването му като *относително* или *преходно* (Abler et al., 1971; Turco, 2000). В постструктуралистичен ракурс пространството е плод на съзнанието и въображението посредством символизация, дискурси и образи като „рефлексия на историческата памет на обществото“ (Settis, 2010: 50).

Под влияние на социалните отношения както вътре в него, така и посредством взаимодействие с други пространства, относителното пространство е силно изменчиво във времето. Това е причина за препращане на генетичните му корени в историята, идентичността, културата и ценностите на населяващите го народи. Социалната практика моделира представите за пространството, трансформирайки го хетеротопно: политическо, икономическо, етническо, идеологическо, културно, информационно. В повечето случаи обаче между тези качествено изразяващи го измерения отсъстват ясни разграничения, понеже пространството, в което живее и го материализира със своята дейност човекът, представлява „социално конструиран феномен“ (Окунев, 2018: 19).

Макар да се налага като водеща тенденция едва в края на междублоковото противостоене от Студената война, постструктуралистичното изследване на пространството в геополитиката датира още от 50-те г. на ХХ в. в идеите на френския географ Жан Готман (1915–1994). Той въвежда понятието *иконография на пространството*, отразяващо знаци и митове на социалната му природа под влияние на символиката, отложена в историята, религията, културните традиции и изкуството (Gottmann, 1952). Разбирана като своеобразна *ментална матрица* – *икона* от общностите за окръжаващия свят, иконографията тран-

сформира обективното пространство в социално ангажирано, придавайки му историческа принадлежност. Геополитическото значение на иконографията се изразява с чувство на привързаност на народите към определени територии, като следствие от придобита сакралност. През призмата на иконографията например може да се обясни геополитическото отношение за *съпространственост* (под влияние на *мита за изконната територия*) на сърбите към Косово; на русите към Украйна; на румънците към Молдова; на азербайджанците към Карабах и др. (Окунев, 2018). Под влияние на иконографията се подхранват и проекти за великодържавност: Велика България („България на три морета“), Велика Сърбия, Велика Гърция и т.н. В духа на глобализацията във вестернизирания ѝ съвременен облик иконографията е още необходима атрибутка за разчупване на „утопическото виждане за унифициран свят“ (Бъчваров, 1998: 259). В последното отношение на фона на социокултурното и политико-икономическото влияние на Запада, ползващ се с идеологическо превъзходство и водачество след края на Студената война, иконографските представи трансформират пространството в „релефно“, разкривайки многообразието на света и уникалността на различните места.

Натоварено със смисли и функции относителното пространство се установява като централна предметна област на постмодерната (критична) геополитика (Dalby, 1991; Ó Tuathail, Agnew, 1992; Sharp, 1993; Dalby, Ó Tuathail, 1998). Научното обяснение за това най-ново течение на геополитическата мисъл произтича от засиленото влияние на социалните науки върху политическите процеси, променящи съществено разбирането за пространствено разпределение на силата във вихъра на набралата скорост глобализация. В методологично отношение постструктуралистичното изследване на пространството в критичната геополитика е повлияно от идеите на френските философи М. Фуко (1926–1984) и Ж. Дерида (1930–2004), служещи си с контекстуална деконструкция на материалния свят. Изследователският процес е подчинен на инструментариум от хуманитарните науки (социология, политология, културология, културна география, социална психология), чрез които пространството се разглежда в социална и историческа семантика – със символи, образи, наративи. Съдържанието на тяхното осмисляне насочва критичната геополитика към изучаване на идеализираните представи за пространството (Ó Tuathail, Agnew, 1992; Antonsich, 1995; Окунев, 2014).

В епохата на постмодернизма разпространението и обмена на информация в мрежовото общество засилват субективните репрезентации на пространството към неговата идентичност. В общественото съзнание този процес се свежда до пространствен синтез от възгледи за териториална и културна принадлежност, сфера на интереси, желан модел за развитие, историческо предназначение и др., натрупани както през погледа на неговите граждани, така и спрямо външния свят. Идентичността се обвързва с култивиране на чувства, митове, ирационалност, аморфност на пространството, които кристализират под формата на характеризиращи го образи (Замятин, 2004). Последните се формират под влияние на различни фактори – семейни традиции, образование, личен опит, реклама, литература, изкуство, кино, масмедии, „създаващи и разпространяващи набор от митове и стереотипни представи за националната история и тери-

тория” (Колосов, 2011: 38). В това отношение относителното пространство е не само интровертна хуманизирана среда, но и външен контекст (посредством характеризираща го символика), който изпълва и влияе върху намеренията и решенията на геополитическите субекти (Колосов, 2002; Jean, 2007).

Дискурсите, синтезиращи определени геополитически представи за пространството днес, са трасирани най-вече от средствата за масова информация, които в голяма част от случаите обслужват частни или корпоративни интереси. Посредством тях обаче се отлагат трайни представи за геополитическия статут, функции и ориентация на различни типове пространства в общественото съзнание (Ó Tuathail, 1996). В тази връзка нараства значението на механизмите в посока управление на информацията, ангажираща геополитиката към изследване на пространството посредством „картография на човешката душа”, „символичния капитал на културата”, „виртуалния свят от символи” (Василенко, 2006: 6). Съобразно подхранващата ги информация геополитическите представи за пространството позволяват да се управляват и манипулират в зависимост от преследваните (гео)стратегически цели. Това е причина днешната геополитика да се ориентира към проектна дейност по конструиране и моделиране на географски образи за пространството, „които са способни да трансформират реалната политическа карта и фактически да я управляват” (Замятин, 2004: 64).

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ ОБРАЗ НА ПРОСТРАНСТВОТО

Сравнително точно определение за същността на образната пространственост (географския образ) дава Замятин (2003: 49): „съвкупност от ярки, характерни знаци, символи, ключови представи за конкретно пространство”. Семантиката на географския образ се оприличава с анимиран (одухотворен) модел на земната повърхност, който персонализира и ориентира развитието на пространството. Образът еволюира във времето, подхранва се от събития и процеси, размножава се, попивайки различни семантични смисли. Последните го стратифицират на различни нива в образна траектория, създавайки хетерогенно семантично усещане за пространството въз основа на геоисторически, геосоциални, геоикономически, геокултурни, геополитически образи (Замятин, 2000, 2001а, 2001б, 2003).

Изследването на образа на пространството по правило се базира върху използване на *феноменологичния подход*, чиито изначални методологични основи са разработени във философията (Замятин, 2001а; Vallega, 2003; Козолупенко, 2009). Характерът на приложение на този подход е ориентиран към дескриптивно-репрезентативен способ на изследване на пространството от гледна точка на неговото значение и функции в обществените представи. С изучаване на култивирани в общественото съзнание митове, наративи и различен род символика, разглеждани като знаци на ландшафтната действителност, феноменологията разкрива стереотипизирани черти на пространството като: отношение, уникалност, преодолимост, притегателност, привлекателност. В своята съвкупност тези белези го параметризират в определена семантика, която създава усещания във възприятието му: топофилно или топофобно; централно или периферно; силно или слабо, свое или чуждо и др. (Tuan, 1979; Agnew, 2011; Замятин, 2001б). От

гледна точка на антропологичната рефлексия за историческо значение на пространството, което прави неговата познаваемост относителна в общественото съзнание, се говори още за историческо (място) или лишено от идентичност пространство (Оже, 2017).

Резултат от политическото осмисляне на пространството е неговият геополитически образ. Той е функция на географския образ под въздействие преди всичко на (гео)политическия дискурс за пространството. В съвкупността от когнитивни сегменти, които го изграждат, геополитическият образ се характеризира със сложно разчленена и същевременно йерархизирана структура на геополитическо виждане. Тази негова особеност е основание за квалифицирането му като „обществено най-значим“, „максимално анаморфиран“ и „най-мощен географски образ“ (Замятин, 2004: 190).

Формирането на геополитически образ на пространството е резултат от геополитическото взаимодействие на последното с външния свят. Определяща роля в това отношение играе неговото историческо развитие, характер на организация и поведение спрямо други геополитически субекти. В предметен план поведението на изразяващият пространството субект (страна, район, коалиция) включва: политически решения, дипломатия, външноикономическа активност, културен диалог и др. Отлагането на тези процеси във времето формира семантиката на стереотипни политически представи за пространството като: предназначение, защитеност, буферност, склонност към интеграция, привлекателност, конфликтногенност, централност, периферност и т.н., кристализирайки в геополитически образ.

От гледна точка на критичната геополитика геополитическият образ съдържа норми и традиции на възприятие в осмисляне на пространството на различни равнища, което намира разпространение в т.нар. *ниска и висока геополитика* (Dalby, O'Tuathail, 1998; Dodds, 2001). Ниската геополитика се отъждествява с геополитическите представи в масовото обществено съзнание, тоест на ниско равнище. Геополитическите образи на ниско равнище за пространството са обикновено резултат от характера на въздействие на масово тиражираната информация, традициите, нормите на възпитание и образование. Високата геополитика засяга представите за пространството в съзнанието на държавния елит и тези на академичните среди (Колосов, 2002; Дроздов, 2013). Образите на ниско и високо равнище се преплитат, като едните подхранват другите, променяйки във времето геополитическото виждане за пространството (Колосов, 2011).

Геополитическият образ, в зависимост от социалната му природа, позволява да бъде целенасочено формиран с цел преследване на изгоди от политически и икономически характер. В такъв случай нараства неговата роля на инструмент в геополитическото взаимодействие, подчертаващ конкурентния потенциал на изразяващите го субекти (Бусыгина, 2003). От страна на държавната или регионалната политика образите и дискурсите се установяват като ефективно средство за преследване на политически и икономически изгоди, главно посредством „меката сила“. Носещ сегмент на „меката сила“ е привлекателността на мястото, постигащ много важния фактор на „външно признание“ (Бусыгина, Окунев, 2014: 112). Необходимостта от създаване на геополитически образ може да е продиктувана както от вътрешни (в рамките на опреде-

лено политическо пространство) призови за консолидация или канализиране на определени процеси, така и от хода на политико-икономическо и културно взаимодействие с външния свят (други страни, територии). В рамките на Европейския съюз, например, много често експлоатиран ендегенен геополитически образ, насочен към съпричастност и формиране на общи позиции по конкретни политически проблеми, е този на *европейското семейство* или *европейския дом*, въпреки че културната и политическата история на отделно взети страни и райони от неговите периферни части са достатъчно разнопосочни. Екзогенният геополитически образ на ЕС, от друга страна, е традиционно подвластен на атлантическата интеграция. Той цели да подчертае геополитическата принадлежност (а в някои случаи дори лидерство) на Обединена Европа в рамките на Западния свят.

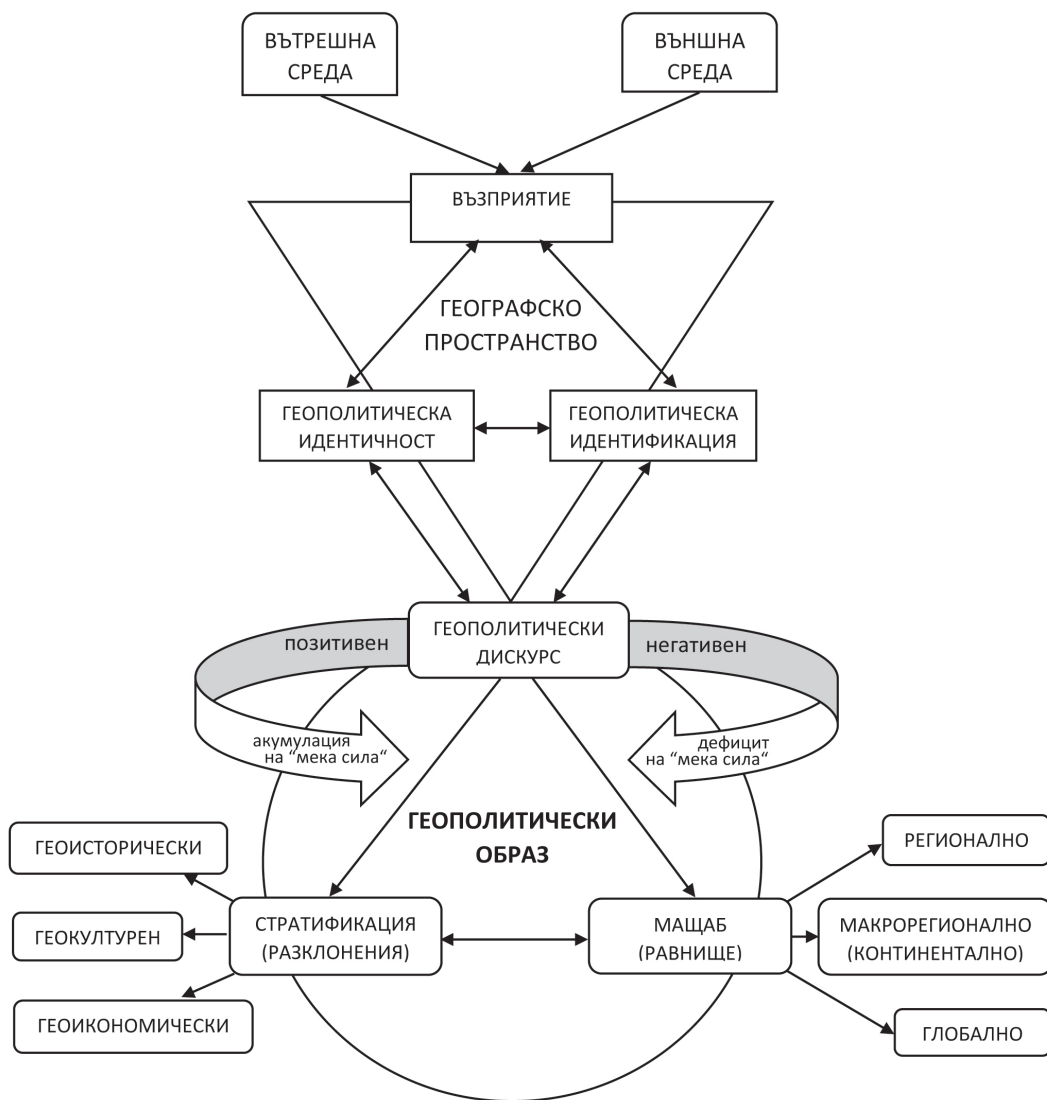
Изначалното определяне на геополитическия образ на пространството обикновено почива върху *образи–архетипи* или *ядрени образи* (Замятин, 2004), придаващи му достатъчно устойчиви стереотипни черти. Като такива следва да се разглеждат образи, когнитивно свързани със социокултурното и историческото развитие на пространството в ретроспектива. Характерна особеност на образите–архетипи е, че придават опростено (щамповано) геополитическо виждане за пространството, но рамкират неговата геополитическа идентичност и служат за изходна основа към вторични образни конфигурации. За България например образи–архетипи, изразяващи геополитическата ѝ идентичност, са: *Източна Европа, православна култура, славянска етническа и лингвистична принадлежност, балканска идентичност* (Todorova, 1997; Михайлов, 2013). Като ядрени образи, влияещи върху нейния съвременен геополитически статут, могат да се посочат: *евроатлантическо пространство, икономическа периферия на Европа, малка страна, „евтина“ туристическа дестинация* (Кръстев, 2017).

Погледнат в детайли, геополитическият образ е многопластово формиран, което го прави далеч по-хетерогенен и многозначен – резултат от сложно взаимодействие на социокултурно, политическо и икономическо напластяване върху пространствена основа. Политическият дискурс на различен род обществени процеси за пространството е в състояние да стратифицира геополитическия образ в исторически, културен или икономически отенък. В неговото съдържание се отлагат също така знаци от националната история и география в представите на местните общности и външния свят; устойчиви елементи от цивилизационен характер; типични черти на социокултурна среда и икономически процеси; равнище и степен на въвличане в глобалната икономика и политика и др.

МОДЕЛ НА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЯ ОБРАЗ НА ПРОСТРАНСТВОТО

Геополитическият образ, представляващ стереотипна проекция на географското пространство, е резултат от напластяване на различни елементи и процеси от политически осмислената действителност. Разглеждани като тъкан от знаци, те подчертават типични черти на територията и геополитическото ѝ положение; природните и културните ландшафти; международния политиче-

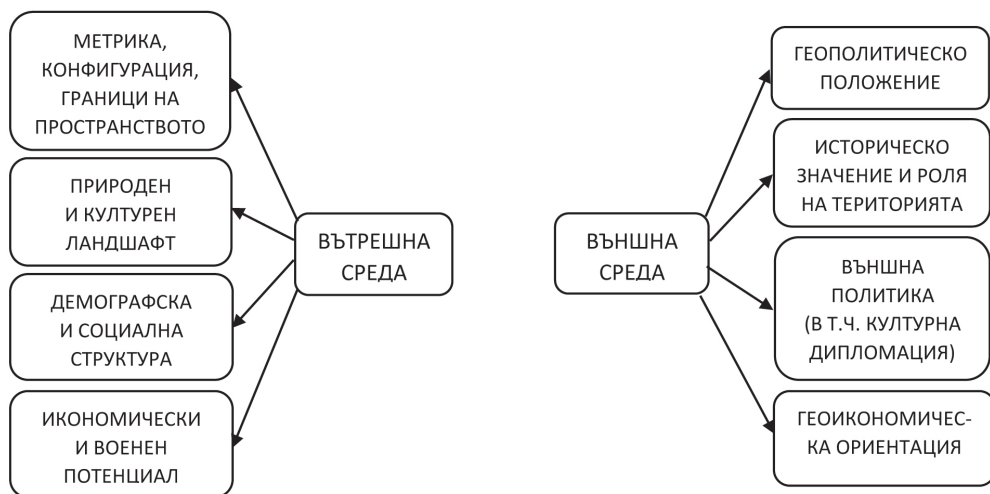
ски статут, геополитическите функции и др. Преплитането на характерните за пространството особености през призмата на възприятието се изразява със сложна стратификация и мащаб на проявление, затрудняващо конфигурирането на изчерпателен модел за геополитическото му виждане. Съзнавайки това обстоятелство, но и придържайки се към опростен вариант на схематична конструкция, предлагаме двустепенен системно-репрезентативен модел на изследване на геополитическия образ на пространството. Схемата се основава върху подчинена зависимост на образа от особеностите на пространството в йерархичен порядък (фиг. 1).

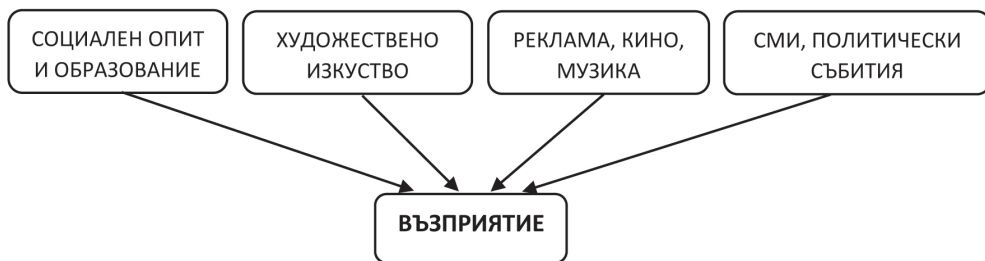
Фиг. 1. Системно-репрезентативен модел на геополитическия образ на пространството

Елементите, върху които се опира геополитическото виждане за географското пространство, засягат неговата идентификация и идентичност. Най-общо идентификацията изразява възприятието за пространството като място на памет, опирайки се върху ландшафтното своеобразие, което го отличава от останалия свят. В качеството на разбираема реалност обаче ландшафтът, както посочва К. Магрис, не е само „природа и архитектура, заливи, гори и къщи, тревни и каменни пътеки, но е също и обществото, хората, движенията, навиците, предразсъдъците, страстите, храната, знамената, вярата” (Magris, 2005: XVII). В това отношение ландшафтът притежава освен материално и нематериално измерение, което придава характерна символика, значение и динамика на пространството (De Blij, 2002). Геополитическата идентичност на пространството се опира върху елементите на идентификация, изразявайки се с представи за принадлежност към определена общност, но и с осмисляне на положението на пространството в процеса на геополитическото му взаимодействие с други пространства (Окунев, 2018). В първичната си форма геополитическата идентичност се обвързва с пространствена рефлексия на геополитическите образи–архетипи.

Геополитическата идентификация и идентичност на пространството са подвластни на възприятие на различни фактори от вътрешен и външен за него характер (фиг. 2). Динамиката и силата на тяхното проявление е изменчива във времето и зависи от: величината и потенциала на ландшафтното своеобразие; характера на социално-политическа организация на пространството; геополитическото му отношение с външния свят. В своята съвкупност всички фактори, влияещи върху представите за пространството, са пречупени през призмата на определени източници на възприятие (фиг. 3). Социалният опит и образованието формират пространствени представи, свързани с определени преживявания и смисли на достоверност. Художественото изкуство (живопис, литера-

Фиг. 2. Фактори на вътрешната и външната среда, влияещи върху геополитическото възприятие на пространството

Фиг. 3. Източници на възприятие на географското пространство

тура, архитектура, сценично изкуство) е тясно свързано с митологизиране на пространствената неповторимост, намираща отражение върху идентичността на мястото. Медияпродукцията (реклама, кино, музика) създава настроения в осмисляне на пространството, които моделират нюансите в подсъзнателното усещане за него (от гледна точка на известност, привлекателност, достъпност и др.). В мрежовото общество може да се приеме, че най-мощно влияние върху процеса на идентификация и структурата на идентичността на географското пространство, упражняват средствата за масова информация (СМИ).

Интерпретацията и репрезентацията на символи и знаци от контексти (исторически и литературни текстове; публикации за социално-политическа и икономическа събитийност в СМИ), засягащи геополитическата идентификация и идентичност на пространството, формира геополитическия дискурс за него. Очертаване тренда на този дискурс залага генералния когнитивен конструктор на геополитическия образ. В зависимост от характера на възприятие на информацията и влиянието на политическата събитийност върху пространството, семантиката на геополитическия дискурс се характеризира с топофилни и топофобни черти. Съотношението помежду им задава възможностите за акумулация на „мека сила“ в геополитическия образ, ползваща се с особено значение за повишаване статута и ролята на субекта, изразяващ пространството в геополитическото взаимодействие.

Задълбоченият процес на изследване на геополитическия образ предполага дискурсивно „разплитане“ на неговата когнитивна конструкция с оконтуряване на стратифицираните представи и географския мащаб на проявление. Образната стратификация се определя от степента на разнородно напластяване на менталните геополитически натрупвания за пространството, сред които най-съществено значение притежават измеренията на геоисторическия, геокултурния и геоикономическия образ. Мащабността е функция на йерархията в силата на проявление на геополитическия образ, в зависимост от ролята и статута на пространството в геополитическото взаимодействие на регионално и/или глобално равнище.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Преходът от обективно към субективно отношение на пространството в геополитиката е обективен процес, продиктуван от потребностите на постмодерното време. В едно изтъкано от връзки мрежово общество географското прос-

пространство, в което живее и твори човекът, е напълнено със серия от образи, функциониращи в различни варианти на стилизирани негови конфигурации. Тези образи създават настроения и усещания за пространството, които впоследствие намират превъплъщение в ориентацията, конкурентоспособността и характера на взаимодействието му с външния свят. От прагматична гледна точка според В.А. Колосов географският образ на пространството, основаващ се върху политически представи, се ползва с тройствена функция: а) отразява и укрепва регионалната идентичност; б) спомага за обосновка на политическия дневен ред и неговата легитимност в очите на гражданите; в) ориентира перспективите на териториално планиране (Колосов, 2008). Разбира се, ефектът от неговото целенасочено създаване по традиция се проявява като най-силен в комбинация с регионалното самосъзнание на населяващите го общности. Последните, припознаващи се с образа на пространството, увеличават устойчивостта на геополитическия му потенциал.

Предложеният системно-репрезентативен модел на геополитически образ на пространството не претендира за изчерпателност. В зависимост от социалната практика и поставената пред изследването цел схемата може да търпи промени към редукция на елементите или обратното – да се разширят факторните зависимости върху възприятието, както и представите за пространството съобразно неговата хетерогенност. С този модел обаче защитаваме идеята за лансиране на конструктивен алгоритъм, адекватно структуриращ процеса на формиране на геополитически образ на пространството. Той би могъл да отговори на съвременните потребности от систематизиране на емпиричното знание по проблематиката за постигане на по-точни предвид субективизираната материя резултати.

ЛИТЕРАТУРА

- Бусыгина, И.М.** 2003. Судьба географических знаний в политической науке и образовании. – Полис. Политические исследования, №1, с. 149–158. / Busygina, I.M. 2003. The Destiny of Geographical Knowledge in Political Science and Education. *Polis. Political studies*, №1, pp. 149–158. (Ru)
- Бусыгина, И.М., И.Ю. Окунев.** 2014. Пространственное распределение силы и стратегии государств или что и как объясняет геополитика. – Полис. Политические исследования, №2, с. 106–123. / Busygina, I.M., I.Yu. Okunev. 2014. The Spatial distribution of Power and the Strategy states, or how and what explains the Geopolitics. *Polis. Political studies*, №2, pp. 106–123. (Ru)
- Бъчваров, М.** 1998. Сблъсък на цивилизациите или културна иконография в глобализация се свят. – В: Сб. Общности и идентичности. София: Петексон, с. 241–261. / Bachvarov, M. 1998. Sblasak na tsivilizatsiite ili kulturna ikonografiya v globalizirastiya se svyat. – In: Sb. Obstnosti i identichnosti. Sofia: Petekson, pp. 241–261. (Bg)
- Бъчваров, М.** 1999. (съставител) Геополитика. Терминологичен справочник. София: Петексон, 196 с. / Bachvarov, M. 1999. (compiler) Geopolitika. Terminologichen spravochnik. Sofia: Petekson, 196 p. (Bg)
- Василенко, И.А.** 2006. Геополитика современного мира. Москва: Гардарики, 317 с. / Vasilenko, I.A. 2006. Geopolitika sovremennogo mira. Moscow: Gardariki, 317 p. (Ru)

- Дугин, А.Г.** 2011. Геополитика. Москва: Академический Проект; Гаудеамус, 583 с. / Dugin, A.G. 2011. Geopolitika. Moscow: Akademicheskii proekt; Gaudeamus, 583 p. (Ru)
- Дроздов, А.Ю.** 2013. Психологические аспекты массового геополитического сознания. – GESJ: Education Science and Psychology, 2013, № 2(24), с. 8–15. / Drozdov, A.Yu. 2013. Psychological aspects of mass geopolitical consciousness. – GESJ: *Education Science and Psychology*, 2(24), pp. 8–15. (Ru)
- Замятин, Д.Н.** 2000. Образ страны: структура и динамика. – *Общественные науки и современность*, №1, с. 107–114. Zamyatin, D.N. 2000. Image of the Country: Structure and Dynamics. *Social Sciences and Contemporary World*, №1, pp. 107–114. (Ru)
- Замятин, Д.Н.** 2001 (а) Феноменология географических образов. – *Социологические исследования*, №8, с. 12–21. / Zamyatin, D.N. 2001 (a) Phenomenology of Geographical Images. *Sociological Studies*, №8, pp. 12–21. (Ru)
- Замятин, Д.Н.** 2001 (б) Географические образы мирового развития. – *Общественные науки и современность*, №1, 125–137. / Zamyatin, D.N. 2001 (b) Geographical Images of World Development. *Social Sciences and Contemporary World*, №1, pp. 125–127. (Ru)
- Замятин, Д.Н.** 2003. Гуманитарная география: пространство и язык географических образов. Санкт-Петербург: Алетейя, 331 с. / Zamyatin, D.N. 2003. Gumanitarnaya geografiya: prostranstvo i yazyk geograficheskikh obrazov. Saint Petersburg: Aletejya, 331 p. (Ru)
- Замятин, Д.Н.** 2004. Власть пространства и пространство власти. Географические образы в политике и международных отношениях. Москва: РОССПЭН, 352 с. / Zamyatin, D.N. 2004. Vlast' prostranstva i prostranstvo vlasti. Geograficheskie obrazy v politike i mezhdunarodnyh otnosheniyah. Moscow: ROSSPEN, 352 p. (Ru)
- Козолупенко, Д.П.** 2009. Мифопоэтическое мировосприятие. Москва: Канон-плюс, 2009, 432 с. / Kozolupenko, D.P. 2009. Mifopoeticheskoe mirovozpriyatie. Moscow: Kanon-plyus, 352 p. (Ru)
- Колосов, В.А.** 2002. «Низкая» и «высокая» геополитика. – *Отечественные записки*, № 3(4), с. 33–51. / Kolossov, V.A. 2002. „Low“ and „High“ Geopolitics. *Otechestvennyye zapiski*, №3(4), pp. 33–51. (Ru)
- Колосов, В.А., Н.С. Мироненко.** 2002. Геополитика и политическая география. Москва: Аспект Пресс, 479 с. / Kolossov, V.A., N.S. Mironenko. 2002. Geopolitika i politicheskaya geografiya. Moscow: Aspekt Press, 479 p. (Ru)
- Колосов, В.А.** 2008. Географические образы и геополитические представления: пути формирования и подходы к изучению. – *Вестник ДВГСГА, Гуманитарные науки*, 1(1), с. 72–91. / Kolossov, V.A. 2008. Geographical images and geopolitical representations: ways of formation and approaches to study. *DVGSGA Journal, Humanities*, 1(1), pp. 72–91. (Ru)
- Колосов, В.А.** 2011. Критическая геополитика: основы концепции и опыт ее применения в России. – *Политическая наука*, №4, с. 31–52. / Kolossov, V.A. 2011. Critical geopolitics: Main concepts and field experience in Russia. *Political science*, №4, pp. 31–52. (Ru)
- Кръстев, В.** 2017. Туристический образ на пространството като индикатор на „мека сила“: геополитическа оценка по примера на България. – *Проблеми на географията*, 1–2, с. 71–82. / Krastev, V. 2017. The Tourist Image of the Space as an Indicator of „Soft Power“: Geopolitical Assessment on the example of Bulgaria. *Problems of Geography*, 1–2, pp. 71–82. (Bg)
- Михайлов, В.Т.** 2013. Балканы как пространство проблемной наднациональной идентичности. – *Культурная и гуманитарная география*, Т.2, №2, с. 140–152. / Mihaylov, V.T. 2013. The Balkans as a Space of Problematic Supranational Identity. *Cultural and Human Geography*, 2(2), pp. 140–152. (Ru)

- Оже, М.** 2017. Не-места. Введение в антропологию гипермодерна. Москва: Новое литературное обозрение, 136 с. / Augé, M. 2017. Non-lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie, 136 p. (Ru)
- Окунев, И.Ю.** 2014. Геополитика микросоударств. Москва: МГИМО–Университет, 243 с. / Okunev, I.Yu. 2014. Geopolitika mikrososudarstv. Moscow: MGIMO-Universitet, 243 p. (Ru)
- Окунев, И.Ю.** 2018. Территориальная и пространственная идентичность: концептуализация базовых понятий. – Сравнительная политика, Т.9, №1, с. 18–25. / Okunev, I.Yu. 2018. Territorial and Spatial Identity: New Approach to the Basic Concepts. *Comparative Politics*, 9(1), pp. 18–25. (Ru)
- Abler et al.** 1971. Spatial organization: The Geographer's View of the World. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 587 p.
- Agnew, J.** 2003. Geopolitics: Re-visioning world politics. London–New York: Routledge, 154 p.
- Agnew, J.** 2011. Space and Place. – In: Handbook of Geographical Knowledge. London: Sage, pp. 316–331.
- Antonsich, M.** 1995. Itinerari geopolitici contemporanei. *Quaderni del Dottorato di Ricerca in Geografia politica*, №5, pp. 15–57.
- Gottmann, J.** 1952. La politique des États et leur géographie. Paris: CTHS, 261 p.
- Göney, S.** 1993. Siyasî coğrafya. Istanbul: İstanbul üniversitesi, 175 s.
- Dalby, S.** 1991. Critical geopolitics: discourse, difference and dissent. – In: Environment and Planning D: Society and Space, №9, pp. 261–283.
- Dalby, S., G. Ó Tuathail.** 1998. Rethinking geopolitics. London: Routledge, 333p.
- De Blij, H.J.** 2002. Geografia umana. Cultura, società, spazio. Bologna: Zanichelli, 424 p.
- Dodds, K.** 2001. Political geography III: Critical Geopolitics after 10 years. *Progress in Human Geography*. Vol. 25. No. 3. pp. 469–484.
- Harvey, D.** 1989. The Condition of Postmodernity. Oxford: Blackwell, 379 p.
- Jean, C.** 2007. Manuale di geopolitica. Quarta edizione. Roma-Bari: Laterza, 348 p.
- Lacoste, Y.** 1993. Che cos'è la Geopolitica. – In: Limes, №4, pp. 265–270.
- Magris, C.** 2005. L'infinito viaggiare. Milano: Mondadori, 280 p.
- Massi, E.** 1986. Geopolitica: dalla teoria originaria ai nuovi orientamenti. *Bollettino della Società Geografica Italiana*, Serie XI, vol. III, pp. 3–45.
- Nye, J.** 2004. Soft Power. The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs, 191 p.
- Ó Tuathail, G., J. Agnew.** 1992. Geopolitics and discourse: practical geopolitical reasoning in American foreign policy. *Political Geography*, Vol. 11, pp. 190–204.
- Ó Tuathail, G.** 1996. Critical Geopolitics. Minneapolis: University of Minnesota Press, 250 p.
- Parker, G.** 1998. Geopolitics: past, present and future. Washington: Pinter Pub Ltd, 199 p.
- Settis, S.** 2010. Paesaggio, costituzione, cemento. La battaglia per l'ambiente contro il degrado civile. Torino: Einaudi, 326 p.
- Sharp, J.P.** 1993. Publishing American identity: popular geopolitics, myth and the Reader's Digest. *Political Geography*, №12, pp. 491–503.
- Soja, E.W.** 1990. Postmodern geographies: the reassertion of space in critical social theory. London: Verso, 228 p.
- Todorova, M.** 1997. Imagining the Balkans. New York: Oxford University Press, 272 p.
- Tuan, Y.-F.** 1979. Space and Place: Humanistic perspective. – Philosophy in Geography. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, pp. 378–427.
- Turco, A.** 2000. Pragmatiche della territorialità: competenza, scienza, filosofia. *Bollettino della Società Geografica Italiana*, Serie XI, vol. XI, pp. 11–22.
- Vallega, A.** 2003. Geografia culturale. Luoghi, spazi, simboli. Torino: UTET, 382 p.